

BE I EA - DIVERSES ANÀLISIS PRAGMÀTIQUES D'UNA GUIA LINGÜÍSTICA TRILINGÜE DE 1642*

BE AND EA - *DIFFERENT PRAGMATIC ANALYSES OF A TRILINGUAL
LANGUAGE GUIDE FROM 1642*

JOACHIM GRZEGA

Universitat Eichstätt-Ingolstadt
Ostenstr. 28a, DE-85072 Eichstätt
Joachim.Grzega@ku.de
ORCID ID: 0000-0001-6562-5456

Resum

Aquest article analitza aspectes pragmlingüístics de les converses en la versió castellana-francesa-catalana de la guia de llengua de tipus Berlaimont publicada per Pere Lacavalleria de 1642. Aquests són segurament els primers intents d'il·lustrar el català parlat i corrent en diàlegs. Quines formes d'adreçament, salutació, dir gràcies i expressar descontentament trobem al nostre corpus i quines són susceptibles de ser el català representatiu de mitjans del segle XVII? És molt probable que vegem el català representatiu quan les formulacions es diferencien tant de la versió castellana com de la francesa. Això passa en aquests casos: «lo meu be» com a fórmula d'adreçament d'un hoste que intenta seduir la cambrera; «sia ben arribat» com a frase de benvinguda; «à Deu siau» com a frase de comiat; «moltas gracias», «grans gracias» i frases verbals amb «gracias» per agrair; «gracias à Deu» per 'gràcies a Déu, per sort'; el patró «Com se diu? - jom dic...»; «axi axi» com a resposta poc entusiàstica a la pregunta de com se sent; «No en veritat» com una negació forta; «anau ahont vullau en nom de Deu» com un rebuig a l'oferta d'un client; combinacions amb «be», «ea», «ara», «puix», «ara be doncs», «ara doncs» i «vaje doncs» com a frases de plany o de resignació.

Paraules clau

català parlat del segle XVII, adreçament, salutació, dir gràcies, expressions de descontentament, Noel de Berlaimont, Pere Lacavalleria

Abstract

This article analyses pragmatic linguistic aspects of the conversations in the 1642 Castilian-French-Catalan version of the Berlaimont-style language guide published by Pere Lacavalleria. These are probably the first attempts to

* Agraïco a Rosa Maria Calafat Vila (Universitat de les Illes Balears) la seva ajuda lingüística.

set common spoken Catalan in dialogues. What forms of addressing, greeting, thanking and expressing dissatisfaction do we find in our corpus, and which are likely to be authentic Catalan from the mid-seventeenth century? We mostly likely see authentic Catalan when formulations differ from both the Castilian and the French versions. Examples include ‘lo meu be’ as a form of address used by a male guest trying to seduce the chambermaid; ‘sia ben arribat’ as a phrase of welcome; ‘à Deu siau’ as a leave-taking phrase; ‘moltes gràcies’, ‘grans gràcies’ and verbal phrases with ‘gràcies’ for thanking; ‘gràcies à Deu’ for ‘thank God; fortunately’; the pattern ‘Com se diu? – jo m dic...’; ‘axi axi’ as an unenthusiastic reply to the question of how one is feeling; ‘No en veritat’ for strong negation; ‘anau ahont vullau en nom de Deu’ as an angry reply to a customer’s offer; and combinations with ‘be’, ‘ea’ and ‘vaje doncs’ as phrases expressing sighing or giving in.

Key Words

seventeenth-century spoken Catalan, addressing, greeting, thanking, expressions of discontent, Noel de Berlaimont, Pere Lacavalleria

1. INTRODUCCIÓ: PREGUNTA DE RECERCA I CONTEXT

Noel van Barlainmont (forma original, però més conegut com a Noël de Berlaimont, Berlaymont o Berlemont) va escriure una guia de llengua que va servir de model per a múltiples edicions multilingües durant els segles posteriors. Originalment, era una guia de frases flamenç-francès perquè les persones de llengua flamenca-neerlandesa poguessin aprendre francès. L’original constava de tres converses model, diverses cartes model i un vocabulari. La versió més antiga existent és de 1527 (BARLAINMONT 1527), però la portada ja l’etiqueta com una versió revisada. Berlaimont va morir l’any 1531. A la segona meitat del segle XVI, el seu llibre va començar a servir de model per a diferents versions multilingües i ampliades (no sempre amb el seu nom com a autor o coautor). Una versió de 1691 té fins i tot 10 idiomes (GRZEGA 2023).

Aquest article tracta de la versió castellana-francesa-catalana de 1642 (ANÒNIM 1642), que té el castellà a la columna de l’esquerra, el francès a la columna del mig i el català a la columna de la dreta. Es

desconeix l'autor o el traductor d'aquesta edició; el manuscrit es relaciona normalment amb el seu editor barceloní, Pere Lacavalleria. Si bé alguns aspectes sistèmics i polítics del manuscrit ja s'han tractat en estudis anteriors (TORRENT 1989, COLÓN & SOBERANAS 1991, RICO & SOLÀ 1995, SÁEZ 2005), el llenguatge de les converses no s'ha analitzat des d'un punt de vista pragmalingüístic (o pragmàtic), és a dir, respecte a l'ús de paraules i frases (cf. AUSTIN 1962). Més precisament, l'abast de l'article serà un tema clàssic de la pragmàtica històrica, els termes d'adreçament, així com els actes de parla rutinaris de salutació, agraïment i manifestació de descontentament i rebuig. Aquest manuscrit és probablement la primera font que pretén reflectir el català parlat en set converses en diverses situacions habituals (RICO & SOLÀ 1995: 111). Tot i que el manuscrit *Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* de 1492 (BADIA I MARGARIT 1950) també documenta el llenguatge parlat, no ho fa en diàlegs, sinó en una llista, que no inclou elements rellevants per a aspectes pragmàtics. La pregunta de recerca del nostre article és: Quines formes d'adreçar-se, saludar, dir gràcies i expressar descontent trobem al nostre corpus i quines són susceptibles de ser el català representatiu a mitjans del segle XVII?

2. METODOLOGIA

2.1. *Corpus*

Les primera, segona i tercera converses ja estaven presents a la versió de 1527, la quarta i la cinquena converses les trobem per primera vegada en una versió de 1575 (ANÒNIM 1575), la sisena i la setena apareixen per primera vegada en una versió de 1585 (ANÒNIM 1585). La primera i més llarga conversa consisteix en un breu diàleg entre dues persones (Ioan i Hermes) al carrer i, després, una d'aquestes persones (Ioan) se'n va a casa, on el lector és testimoni d'una conversa a la taula del sopar, en què participen nou persones (Ioan, el seu pare Pere i la seva mare Maria, el seu germà Francesc, la seva germana Anna, el seu parent Daudid, un tal Roger, Henric —el criat de l'oncle d'en Pere— i Lluç —el criat d'una altra persona—). La segona conversa

implica dues comerciants i un client. La tercera conversa es refereix al contracte entre un deutor, un creditor i posteriorment un avalador. La quarta reuneix dos viatgers pel camí (en què tenen una bona conversa) i una pastora a qui demanen la direcció per a arribar a una fonda. La cinquena conversa és a la fonda (els viatgers, l'amfitrió, altres convidats i una jove criada). La sisena conversa és al matí, entre els dos viatgers i un jove criat, que també els guia per la ciutat. La setena conversa és entre un client i el seu servent, un venedor, un altre venedor i el seu criat, un jornalero, l'amfitrió i la seva dona, així com el criat de l'amfitrió.

2.2. Terminologia

Faré servir terminologia clàssica. Faré servir la distinció de pronoms d'adreça de BROWN & GILMAN (1960): T per a un pronom informal i V per a un pronom formal. Pel que fa als pronoms i als termes d'adreça nominal (o vocatius), Brown i Gilman veuen que l'elecció està motivada per dos rangs centrals: el poder i la solidaritat. Tanmateix, altres factors també poden tenir-hi un paper, depenent de la cultura (vegeu, per exemple, JUCKER & TAAVITSAINEN 2003, MAZZON 2010). Així, una teoria universal dels termes d'adreça sembla impossible (cf. BRAUN 1988). Per al castellà modern primerenc, IGLESIAS (2021) ha suggerit un factor addicional d'«estatus». Amb els actes de parla, es fa una distinció clàssica entre els indirectes i els directes; l'últim tipus inclou una paraula que revela la funció pragmàtica de l'enunciat i s'anomena IFID (en anglès, «illocutionary-force indicating device») (cf. SEARLE 1969, 1976). Amb els actes de parla rutinaris de salutació i agraïment m'agradaria recordar al lector la distinció entre respostes eco (els dos interlocutors utilitzen la mateixa fórmula) i respostes complementàries.

Com que el corpus és, amb tot, força petit, no té gaire sentit comprovar totes les variants d'un acte de parla amb models més grans. De fet, ni tan sols hi ha un model universal per a l'elecció de salutacions i comiats. LAVER (1981: 299) il·lustra amb l'ajuda d'un diagrama de flux l'elecció de diferents formes en anglès britànic: tipus d'escenari, edat

(i generació) dels interlocutors, diferència d'edat dels interlocutors, familiaritat dels interlocutors, relació social dels interlocutors (socials), i possiblement qualsevol tipus d'exempció de convenció de l'interlocutor superior o major. Per a l'elecció de fórmules d'agraïment en diverses llengües europees, COULMAS (1981: 74) veu quatre dimensions sobre si l'objecte d'agraïment és (1) potencial (*ex ante*) vs. real (*ex post*), (2) tangible/material vs. intangible/immaterial, (3) sol·licitat vs. no sol·licitat, (4) obligatori vs. no obligatori. JACOBSSON (2002) ha afegit una dimensió formal: (5) fórmula breu d'agraïment versus agraïment amb intensificadors. Tanmateix, com ja s'ha dit, el nombre d'instàncies del nostre corpus és massa petit per a una anàlisi relacionada amb aquests models.

La segona part d'una seqüència de fórmules rutinàries es classifica en *fórmula complementària* versus *fórmula simètrica* (p. ex. RADTKE 1989: 76). Per a la fórmula simètrica, FERGUSON (1981: 27) utilitza el terme *resposta d'eco*.

2.3. *Classificació i interpretació de formes*

McLELLAND (2018) afirma que els manuals d'ensenyament de llengües estrangeres ens poden permetre obtenir millors coneixements sobre la història de l'acte de parla que les gramàtiques per als nadius. No obstant això, hi ha algunes advertències a fer. Certament, aquests textos no són del tot reflexos del llenguatge natural; són oracions model (cf. RADTKE 1994: 28). I són frases model per a l'època en què es van crear per primera vegada. Per exemple: parlar de pau (al primer i al cinquè text) pot ser un tema de conversa el 1527 i el 1575 (en una o més de les comunitats lingüístiques), però potser ja no el 1642. Respondre que hi ha tantes mentides entre oponents a la guerra que no saps en qui confiar (com en el primer diàleg) pot ser una frase de conversa acceptada en francès i flamenc cap al 1520, però potser no en català cap al 1640. A més, també és possible que les llengües s'hagin influït mútuament en les seves formes. Si hi ha equivalències no literals, probablement reflecteixen l'ús real de la llengua; com més diferències d'ús hi ha, més probable és que les traduccions siguin idiomà-

tiques (GRZEGA 2013: 109). Endemés, el llibre té finalitats didàctiques. No podem suposar que l'*script* (cf. SCHANK & ABELSON 1977: 41), en termes d'estructura d'una conversa, sigui natural. Probablement, hi ha més *slots* (elements) que els que hi ha en un diàleg natural. A la segona i la sisena conversa, hi ha passatges semblants a una llista. Podem dir que aquest és el típic «registre» *lato sensu* per a aquest tipus de text. I per descomptat, com en els manuals de llengua moderna, no hi ha trencaments ni errors: és un text de concepció parlada, però de medialitat escrita (cf. KOCH & OESTERREICHER 2012). Com que l'elecció i la seqüència dels continguts són fixes a causa de les versions anteriors, només una anàlisi de formes concretes ens pot ensenyar alguna cosa sobre el català de mitjans del segle XVII. Tanmateix, no sempre podem estar segurs de si són les frases catalanes representatives o més aviat traduccions literals de la versió francesa o castellana. No sabem qui és l'autor o traductor, ni quin és el seu domini de les llengües; la llengua nativa de l'editor Pere Lacavalleria pot ser l'occità o el francès, i no es pot dir fins a quin punt el seu domini del català és rellevant, aquí. El més probable és —i aquesta és la base de les interpretacions de les formes— que estiguem llegint català representatiu quan la construcció és diferent tant de la construcció castellana com de la francesa. Per recolzar-ho, també recorreré al CICA i al DCVB per fer una comparació.

3. ANÀLISI

En l'anàlisi comprovarem on el català —una mena de llengua diacrònicament «entre el castellà i l'àrea gal·lo-romànica»— va paral·lel al castellà i al francès, i on és diferent d'aquestes dues llengües. En aquest darrer cas, com ja hem dit, és molt probable que estiguem veient el català representatiu, o més aviat les formes reals d'una varietat catalana. (COLÓN & SOBERANAS 1991 veuen la varietat en el manuscrit, que va ser publicat a Barcelona, com a català oriental. Tanmateix, la manca de l'article personal d'aquella època seria més aviat pròpia del valencià i del dialecte de l'Ebre, cf. CASANOVA 2003: 216-218.)

3.1. Fórmules d'adreçament

Quan es tracta de pronoms i formes verbals utilitzades per adreçar-se a la gent, la pragmalingüística diferencia entre les formes T (informals) i les formes V (formals). La forma T és *tu* (*te* com forma objecte), amb la segona persona del singular. La forma habitual de V és *vos* (forma subjecte i forma objecte), connectada amb la segona persona del plural.

La forma T la fa servir la Maria amb el seu fill Francesc, ocasionalment amb el seu fill Ioan (però no amb la seva filla Anna, que rep V); una venedora amb el seu servent; una vegada un viatger amb el seu criat; i una vegada un hoste (el mateix viatger?) amb el criat. En l'ús que fa la Maria dels termes d'adreçament per a Ioan, podem observar les tendències següents: la Maria s'adreça a en Ioan amb T especialment (però no exclusivament) quan està enfadada (perquè arriba tard o perquè no sap on es guarden i col·loquen els plats) i utilitza V quan està especialment satisfeta.

La forma V s'utilitza fins i tot entre els germans. Tot i que la versió francesa té la forma V, excepte quan els convidats parlen amb el criat, les formes catalanes s'utilitzen majoritàriament paral·leles a les formes espanyoles. Fins i tot el pare utilitza normalment la forma V quan es dirigeix a un dels seus fills. Només en tres escenes (de dos temes: portar vi i portar llenya per fer foc) el pare fa servir la T per al seu fill. El motiu no està clar. A la primera escena, quan el pare vol que el seu fill porti més vi, es podria argumentar que allà, a la meitat del sopar, està especialment alegre (no obstant això, en aquesta mateixa escena més tard torna a la V). A la segona escena, el pare, enfadat, renya el seu fill per haver necessitat tant de temps per portar el vi nou. Tanmateix, no hi ha escenes semblants, de manera que no es pot dir si aquest és un motiu habitual per al canvi. Finalment, hi ha una tercera escena on el pare es desplaça entre T i V al seu fill (la barra inclinada indica salts de línia): «Francesc, porta / una faxina, / y feu bon foc / per escalfarnos». Com ja s'ha dit, aquestes coses són paral·leles entre el català i el castellà, per la qual cosa és difícil donar l'argument de la negligència de l'impressor. També és difícil argumentar que l'impressor o autor simplement tradueix del castellà incloent-hi tots els errors

perquè, com veurem, hi ha prou casos en què la versió catalana no és només la traducció del castellà. Però naturalment no podem estar segurs de si aquest paral·lelisme ampli entre el castellà i el català és realment representatiu. Com que també a la primera escena inclou *porta* dues vegades, es pot pensar que té a veure amb aquest verb d'alta freqüència. Tanmateix, també hi ha molts exemples de la forma imperatiu plural *portau*. Així, els motius darrere dels canvis de la primera i la tercera escena segueixen sent foscos. De moment, també podem observar alguna forma de variabilitat inherent a la situació «pare a fill», tant en català com en castellà.

L'excepció al paral·lelisme català-castellà és l'ús de les formes V per part de la Maria amb el seu fill Ioan a la pàgina 8 del primer diàleg (cat. «[...] anau esmolar los ganiuets, / llanfa u aygua [...] feu cremar lo foc» vs. cast. «[...] vè guzar los cuchillos / echa agua [...] haz arder el fuego») i, l'ús de la T/V del convidat al criat o a l'amfitrió (no està clar) en la seva primera trobada a las pàgines 3 i 4 del cinquè diàleg (cat. «frega be mon cauall, / [...] / j'ot tornarè / ton diner, / [...] / passejaulo vn poquet» vs. cast. «fregad bien mi cauallo, / [...] / yo os bo-luerè / vuestro dinero, / [...] / passeadle vn poquito»). Potser això es va fer per error (transferència errònia de les formes franceses?). Però també pot ser que aquesta diferència amb el castellà reveli un català genuí.

Les frases nominals d'adreçament (o vocatiu) en català van normalment paral·leles a la versió castellana. Per exemple, un hoste diu «Germana» a la minyona de la fonda (com l'espanyol «Hermana», però diferent del francès «M'amie»). Els paral·lelismes inclouen la forma d'adreçament abreujada «v.m.» («vostra merced» / «vuestra merced»). Quan la versió castellana mostra *señor* o *señora* abans dels termes de parentiu, també s'utilitza en català (per exemple, «senyor pare», «senyora mare»). Aquestes formes poden ser de català real? En el CICA (que només en alguns casos reflecteix citacions) i en el DCVB no hi ha cap entrada de *germana* com a forma d'adreçament, però el context d'adreçar-se a una dona d'estatus social inferior no és, de tota manera, habitual. DCVB (s. v. *doldre*) cita un passatge d'una novel·la de 1490 on una princesa es dirigeix a una duquessa amb «O la mia cara germana!». Per a *v. m.* no hi ha cap instància al CICA i al

DCVB; per a la forma llarga *vostra merced* (o una variant gràfico-fonètica) només el CICA té un cas a la segona meitat del segle XVI, en què la frase s'utilitza per adreçar-se a Déu; cap exemple per a la primera meitat del segle XVII; i tres instàncies en l'acta d'un procés judicial de 1663 (dialecte valencià). El mateix expedient de l'any 1663 també té «Senyor pare», que molt probablement s'adreça al pare del parlant; totes les altres citacions de *senyor pare* són crides a Déu, totes les altres citacions de *senyor* estan connectades amb un nom o amb *don* més un nom i, en un cas, amb *president* (en un registre de cas de 1585). Al DCVB (s. v. *senyor*) només hi ha exemples dels segles XIX i XX.

Les excepcions d'aquest paral·lelisme catalano-castellà són les següents:

- (1) Quan la venedora del segon diàleg dona les gràcies al client al final, fa servir «mon amic» (paral·lel a «mon amy» a la columna francesa, però, diferent del castellà «amigo», sense el determinant possessiu/hipocorístic). Al començament de la cinquena conversa, un convidat s'adreça a l'amfitrió amb «mon hoste» (paral·lel a «mon hoste» a la columna francesa, però diferent del castellà «señor huesped»). En el CICA tenim casos d'adreçament amb *amic* en combinació amb determinants possessius anteriors i posteriors (ja del segle XVI).
- (2) Quan un dels viatgers vol un petó de la minyona, s'adreça a ella amb «Lo meu be», que és diferent del castellà «Mis amores» i del francès «M'amie», i, per tant, probablement català representatiu, tot i que DCVB només té cites de cançons populars mallorquines (al CICA no s'inclou aquest ús de *Lo meu bé*).

3.2. *Termes de salutació*

Majoritàriament, els termes de salutació (arribada i comiat) van morfològicament paral·lels a la versió francesa. Les paraules per als períodes (*bon die*, *bona nit*) estan en singular, com en francès (*bon iour*, *bon soir/nuït*), i no en plural, que s'utilitza en castellà (*buenos dias*,

buenas noches). La representativitat tampoc és clara quan hi ha un paral·lelisme entre el castellà i el català, com ara «Beso las manos de v.m.» i «Beso les mans de v.m.» (del qual el CICA té una instància de la segona meitat del segle XVI en català oriental [central], però amb el substantiu en singular i com a salutació, —«Beso la mà a Vuesa Excel·lència»).

Una excepció al paral·lelisme es produeix amb el francès «soyez le(s) bien venu(s)» (espanyol «sea bien venido(s)»), que normalment es tradueix en català «sia ben vengut(s)», excepte una vegada: aquí s'utilitza «sia ben arribat» (a la desena pàgina de la primera conversa). En una escena de comiat a la setena conversa, el client, descontent amb el preu, se'n va amb «à Deu siau» (a diferència de l'espanyol «quedaos con Dios» i el francès «à Dieu»). Tanmateix, aquestes salutacions del nostre manuscrit no es poden trobar en el CICA o en el DCBV (per aquest període). La reacció a la frase de salutació és una resposta complementària: «Io lay agrasc». Això ens porta a l'aspecte d'agrair.

3.3. *Dir gràcies*

Quan el castellà «yo os lo agradezco» i el francès «ie vous remercie» són traduïts pel català «jous ho agrasc» (o una de les seves variants morfològiques o gràfiques), no podem estar segurs de si es tracta del català representatiu de l'època (no hi ha cap instància de la frase en la primera persona del singular en el CICA o en el DCVB).

La representativitat és molt més probable en formes morfològicament incomparables en castellà o francès (encara que no trobem aquestes formes a CICA i DCBV —la citació més antiga de l'acte de parla que inclou «gracias», més precisament «gracias mil», és d'un manuscrit datat al segle XIV):

- (1) «femuos ne gracias», «lin fem gracias» i «jo lin fas gracias»,
- (2) «Grans gracias» (dues vegades),
- (3) «Moltas gracias» (dues vegades; no com l'equivalent de «Muchas gracias», però ambdues vegades —en la setena conversa— per al castellà «Beso las manos» i el francès «Grand mercy»).

Per a la distribució, el sistema de Coulmas (vegeu més amunt) ajuda només en part. Si observem les instàncies individuals, podríem formular els principis següents:

- (1) S'eviten respostes d'eco («femous ne gracias» [pel sopar] > «Ious agræsc» [per venir al sopar]; «jo lay agreesc» [frase del venedor] > «Moltas gracias [frase del client]).
- (2) Com més grans siguin les coses rebudes (materials o immaterials), més probable és que s'utilitzin frases amb (*fas*) *gracias* en lloc de frases amb *agreesc*.
- (3) Per a coses rebudes en una compra (sigui diners o objecte/servei), s'utilitzen frases amb *gracias* juntament amb un *grans* o *moltes* anteriors.
- (4) *Beso les mans de v.m.* s'utilitza per a ofertes percebudes com a grans.

3.4. Interjeccions i frases de diversos graus de descontentament

Interjeccions que expressen algun tipus de malestar s'utilitzen de la següent manera (es subratllen les formes que no van paral·leles ni al castellà ni al francès):

- (1) En el sentit de 'Bé, com que no em fas una millor oferta no vull continuar la xerrada' trobem a la segona conversa (a) «Be está», (b) «Puix», a la setena (c) «Ara be doncs». Les respectives variants espanyola i francesa són: (a) «Pues bien» / «Bien», (b) «Pues» / «Or», (c) «Ora bien» / «Or bien».
- (2) En el sentit de 'Bé, no és una oferta ideal, però accepto' veiem a la primera conversa (a) «Ara», a la tercera (b) «Ea», (c) «Be» i (d) «Be», a la setena (e) «Ara be», (f) «Ara doncs» i (g) «Ea». Les respectives variants espanyola i francesa són: (a) «Ea» / «Or», (b) «Ea» / «Or sus», (c) «Pues» / «Bien», (d) «Bien» / «Bien», (e) «Aora bien» / «Bien», (f) «Aora pues» / «Or sus», (g) «Pues sus» / «Sus».

- (3) En el sentit de 'Bé, si vols que hi estigui d'acord, saps què fer' la setena conversa té «Be» («Pues bien» en castellà i «Bien» en francès).
- (4) En el sentit de 'Bé, ja que ens vam posar d'acord, continuem' la primera conversa inclou «vaje doncs» («ea pues» en castellà i «or sus sus» en francès).

Les divergències (per exemple, *ea* no s'utilitza en català quan s'utilitza en la versió castellana i no tots els *pues* castellans són paral·lels sempre a un *doncs* català) fan que sigui probable que almenys algunes d'aquestes variants siguin representatives. «Be» s'utilitza en els significats 2 i 3, en la combinació «Ara be» en el significat 2, en la combinació «Be está» en el significat 1. «Ea» s'utilitza en el significat 2. La interjecció «doncs» no es presenta sola: s'utilitza en la combinació «ara be doncs» en el significat 1, en la combinació «ara doncs» en el significat 2 i la combinació «vaje doncs» en el significat 4.

Pel que fa a expressar el descontentament o la resignació, podem observar les frases següents:

- (5) A l'inici de la quarta conversa, un viatger pregunta a l'altre sobre la seva salut i aquest respon «Axi axi», per indicar que no es troba ni gaire bé ni malament (en la versió castellana, «Razonablemente»; en la francesa, «Tellement quellement»).
- (6) En la setena conversa, quan el client potencial demana un preu més baix el venedor respon amb un estricte «no». En català apareix un «No en veritat» (a diferència del castellà «No señor» i del francès «Non certes»).
- (7) Posteriorment, quan el client potencial del capítol setè intenta regatejar una vegada i una altra, el venedor, enfadat, li diu que vagi on vulgui: «Anau ahont vullau en nom de Deu» (no del tot paral·lel al castellà «Vayase do quisiere con Dios» o el francès «Allez où il vous plaira au nom de Dieu»).

3.5. *Altres observacions*

En tots els altres aspectes de la cortesia on seria possible la independència formal de les altres llengües, normalment no és així (el català va paral·lel tant al castellà com al francès). Les excepcions són les següents:

- (1) La frase «gracias à Deu» és tant «gracias a Dios» com «Dios sea leado» en castellà i «louange à Dieu» i «Dieu en soit loué» en francès (en la primera conversa).
- (2) En el capítol cinquè, preguntar pel nom es formula com «Com se diu v.m.?» (a diferència de l'espanyol «como os llamas?» i del francès «comment vous appelez vous?»); la resposta és «jom dic Samso» (espanyol «Yo me llamo Sanson», francès «Je m'appelle Samson»).
- (3) També en la cinquena conversa, quan la cambrera ensenya al convidat el camí del lavabo, diu que si no el veu en sentirà l'olor; les versions castellana i francesa inclouen l'adverbi *bien*: cat. «la [= la necessaria = el lavabo] trobaren a má dreta, si no la veyeu vos la sentireu» = cast. «si no la veys, bien la olereys» = fr. «si vous ne les sentirez bien». Aquesta discrepància ens diu que era una frase habitual a l'hora d'ensenyar el camí al lavabo i que la frase habitual en català no incloïa l'adverbi *be(n)*?

4. CONCLUSIÓ

En resum, podem dir que la columna catalana del manuscrit publicat per Lacavalleria no és només una traducció literal de la versió castellana ni només una traducció literal de la versió francesa. Així i tot, això no exclou que a la part catalana l'editor (o l'impressor) pugui haver estat ocasionalment conduït amb massa força per la redacció de la versió castellana (per exemple pel que fa a les fórmules d'adreça) o la versió francesa (per exemple pel que fa a les salutacions).

Quan frases van paral·leles al castellà i/o al francès, els registres del CICA i del DCVB (encara que no sempre de la mateixa època) per-

meten pensar fins a cert punt que també siguin representativament catalans:

- (1) *vostra merced* com a forma d'adreça V
- (2) *senyor pare* per dirigir-se al pare
- (3) el fet d'adreçar-se a persones amb un determinant possessiu anterior o posterior

El català representatiu és molt probable que hi sigui present quan es diferencia tant del castellà com del francès. Aquest és el cas en les formes següents:

- (1) *Lo meu be* com a adreçament del convidat a la cambrera per seduir-la
- (2) *sia ben arribat* com a frase de benvinguda
- (3) *à Deu siau* com a frase de comiat
- (4) *grans gràcias, moltas gràcias* i frases verbals amb *gràcias* per agrair
- (5) *gràcias à Deu* per 'gràcies a Déu; per sort'
- (6) el patró *Com se diu? - jom dic...*
- (7) *Axi axi* com a resposta a la pregunta de com se sent, per indicar que no es troben ni gaire bé ni malament
- (8) *No en veritat* com un 'no' fort
- (9) *Anau ahont vullau en nom de Deu* com una crida enfadada al client perquè marxi
- (10) *Be* com a part d'interjecció combinada per 'Bé, com que no em fas una millor oferta no vull continuar la xerrada', *Ea* i *Ara doncs* per 'Bé, no és una oferta ideal, però accepto', *vaje doncs* per 'Bé, ja que ens vam posar d'acord, continuem'

Alguns lectors poden sentir resignació («Ea!») que aquest manuscrit no ens pot donar més informació. Tanmateix, també és una font de contextos sobre els quals no obtindríem cap informació d'una altra manera i a aquesta es podria respondre a la manera del segle XVII: «Be!».

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM (1575): [*Colloques avec un dictionnaire en six langues*], Anvers: Henry Hendrics.
- ANÒNIM (1585): *Dictionariolum Hexaglosson*, Basel: Frobenios.
- ANÒNIM (1642): *Dictionario castellano / Dictionaire françois / Dictionari catala*, Barcelona: Pere Lacavalleria.
- AUSTIN (1962): John Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford: Clarendon.
- BADIA I MARGARIT (1950): Antonio M. Badia i Margarit, «Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols»: Unas normas del siglo XV sobre pureza de la lengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras* 23(2), p. 137-152.
- BARLAINMONT (1527): Noel de Barlainmont, *Vocabulare van nieus geordineert. Een weder omgecorrigeert. Om lichtelijc Fransoys te leere lesen / scriuen ende spreken*, Antwerpen: Liesvelt. [ms. Staatsbibliothek München]
- BRAUN (1988): Friederike Braun, *Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages et Cultures*, Berlin etc.: De Gruyter.
- BROWN & GILMAN (1960): Roger Brown i Albert Gilman, «The Pronouns of Power and Solidarity», dins *Style in Language*, Thomas A. Sebeok (ed.), Cambridge, MA: MIT, p. 253-276.
- CASANOVA (2003): Emili Casanova, «L'evolució de l'article onomàstic *En/Na* en català i occità», dins *Actas del XXIII congreso internacional de lingüística y filología románica*, Fernando Sánchez Miret (ed.), Tübingen: Niemeyer, p. 209-233.
- CICA = Joan Torruella, Manuel Pérez Saldanya, Josep Martines (eds.), *Corpus Informatizat del Català Antic*. En línia a: <<http://cica.cat>>
- COLÓN & SOBERANAS (1991): Germà Colón i Amadeu-J. Soberanas, «El Diccionari castellà-francès-català de Pere Lacavallería», dins *Panorama de la lexicografia catalana*, Germà Colón i Amadeu-J. Soberanas (eds.), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 102-104.
- COULMAS (1981): Florian Coulmas, «Poison to Your Soul: Thanks and Apologies Contrastively Viewed», dins *Conversational Rou-*

- tine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, Florian Coulmas (ed.), The Hague etc.: Mouton, p. 69-91.
- DCVB = A. M. Alcover i Francesc de Borja Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma: Institució Francesc de B. Moll. En línia a: <<https://dcvb.iec.cat/>>
- FERGUSON (1981): Charles A. Ferguson, «The Structure and Use of Politeness Formulas», dins *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, Florian Coulmas (ed.), The Hague etc.: Mouton, p. 21-35.
- GRZEGA (2013): Joachim Grzega, *Studies in Europragmatics: Theoretical Foundations and Practical Implications*, Wiesbaden: Harrasowitz.
- GRZEGA (2023): «Eurolinguistic Notes on Polish, German, Czech, Hungarian, Dutch, English, French, Italian, Spanish and Latin in Warmer's Late-17th-Century Colloquy: Part 1: Representativity and Address Pronouns», *Etnolingwistyka* 35, p. 107-125. En línia a: <<https://journals.umcs.pl/et/article/view/15233/pdf>>
- IGLESIAS (2021): Silvia Iglesias Recuero, «Aportación al estudio de las formas nominales de tratamiento en el español áureo: condiciones de selección y funciones discursivos», *RILCE* 37(1), p. 73-101.
- JACOBSSON (2002): Mattias Jacobsson, «Thank you and thanks in Early Modern English», *ICAME Journal* 26, p. 63-80.
- JUCKER & TAAVITSAINEN (2003): Andreas Jucker i Irma Taavitsainen, «Diachronic Perspectives on Address Term Systems: Introduction», *Diachronic Perspectives on Address Term Systems*, Irma Taavitsainen i Andreas H. Jucker (eds.), Amsterdam: John Benjamins, p. 1-25.
- KOCH & OESTERREICHER (2012): Peter Koch i Wulf Oesterreicher, «Language of Immediacy - Language of Distance: Orality and Literacy from the Perspective of Language Theory and Linguistic History», dins *Communicative Spaces. Variation, Contact, and Change: Papers in Honour of Ursula Schaefer*, Claudia Lange et al. (eds.), Frankfurt a. M.: Peter Lang, p. 441-473.
- LAVER (1981): John Laver, «Linguistic Routines and Politeness in Greeting and Parting», dins *Conversational Routine: Explorations*

- in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, Florian Coulmas (ed.), The Hague etc.: Mouton, ps. 289-304.
- MAZZON (2010): Gabriella Mazzon, «Terms of Address», dins *Historical Pragmatics*, Andreas Jucker i Irma Taavitsainen (eds.), Berlin, New York: Walter de Gruyter, p. 351-376.
- MCLELLAND (2018): Nicola McLelland, «Mining Foreign Language Teaching Manuals for the History of Pragmatics», *Journal of Historical Pragmatics* 19(1), ps. 28-54.
- RADTKE (1994): Edgar Radtke, *Gesprochenes Französisch und Sprachgeschichte: Zur Rekonstruktion der Gesprächskonstitution in Dialogen französischer Sprachlehrbücher*, Tübingen: Niemeyer.
- RICO & SOLÀ (1995): Albert Rico i Joan Solà, *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València: Universitat de València.
- SÁEZ (2005): Daniel M. Sáez Rivera, «El *Diccionario castellano, francés y catalán* (1642) de Pere Lacavallería: indicios de una política lingüística en el siglo XVII», *Revista de Filología Románica* 22, p. 97-119.
- SCHANK & ABELSON (1977): Roger Schank i Robert Abelson, *Scripts, Plans, Goals and Understanding: An Inquiry into Human Knowledge Structures*, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- SEARLE (1969): John Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, London: Cambridge University.
- SEARLE (1976): «A Classification of Illocutionary Acts», *Language in Society* 5(1), p. 1-23.
- TORRENT (1989): Anna M. Torrent, «Llengua i poder polític a Catalunya al segle XVII», dins *Actes del Vuitè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, Antoni M. Badia i Margarit i Michel Camprubí (eds.), Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, PAM, vol. 2, p. 29-55.